ներն են, բացի մի երկուսից, որոնց տեղ նույնպէս տրաւորվել են ուրիշներ, այնպէս որ խումբի կազմակերպութիւնը այնքան լիակատար է, որ թէ հոգևոր դպրոցը, թէ օրիորդական ուսումնարանը այս տարի ևս կընթանան նույն ուղղութեամբ և ուսման նույն պրոգրամայով, ինչ որ էր անցեալ տարի, առանց որ և իցէ մի բան պակասեցնելու։ Թող Շուշու հայ հասարակութիւնը բոլորովին հանդարտվի և չարամիտ ու նենգաւոր մարդկանց հաւատ չընծայէ։

Խնդրում եմ «Մշակ» լրագրի խմբագրութիւնից բարեհաճել այս մի քանի տողը տպագրել իր լրագրում։ Ի միամտութիւն ազգայնոց։

Ցեռուչ թեմական դպրանոցին հայոց Ղարաբաղու Համբ. Առաքելեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

—

Թիֆլիս, 4 սեպտեմբերի

Մասնաւոր նամակներին և եկողների ասածներին եթէ ուշ դնենք, Հին-Նախիջևանում թէ տարաժոխկ և թէ զանազան հիւանդութիւնները անգամ ընդարձակութիւն են ստանում։

Մենք կը փորձենք յոյց տալ այդ հիւանդութիւնների եթէ ոչ միակ, գոնէ գլխաւոր պատճառը, որ ուրիշ ունեցանք հետազոտելու Հին-Նախիջևան եղած ժամանակներս։— Այդ բոլոր հիւանդութիւնների գլխաւոր պատճառը մենք դնում ենք տեղական ազգաբնակութեան անմաքրասիրութեան և կեղտոտութեան մէջ։ — Պարզենք ասածները։ յայտնի է, որ Հին-Նախիջևանի ամբողջ գաւառում, փայտի պակասութեան պատճառով, գործածական վառելանիւթը աթար է։ Ագռաւների այդ արագաբութիւնը գիւղացիք, նույն իսկ քաղաքացիք, տարվայ երեք եղանակներում՝ ձմրան, աշնան և գարնան դիզում են իրանց չինութիւններին կից փողոցամասերում և միայն յուլիս ամսին, երբ արտաքին կողմը չորանում է, չուռ են տալի հակառակ կողմը և քանի մի օր այդ դրութեամբ թողնում, ապա չարում են պատերին կից, ուր մնում է մօտ մի ամիս։ Երբ այս գործողութիւնները արդէն վերջացած են, հաւաքում են։ Այժմ ընթերցողին նկար թողնում դանել, թէ ինչ անուշահոտ բուրումն է տիրում ամբողջ տարվայ ընթացքում այդ աթարազարդ երկրում, մանաւանդ յուլիսին, երբ չուռ են տալիս աթարի կոյտերը և նրա ստորին շերտերում ամիսներով փտած, նեխած բուսեղէնների կատարելապէս նեխած օդը մնանում է ամառնային, առանց այն էլ երաշտ և տօթ օդի հետ.... կամ երբ անձրև է գալիս, այդ աթարեայ բարձրաւանդակների վրա կազմվող կարմիր, գունաւոր լեռերից։ Մենք չենք թուում դեռ բոլորը, երբ ամառնային կիզիչ ճառագայթների տակ հայուհին անանի նոր արտաթորութիւնը շաղախելով կոցնում է պատերին, մենք չենք թուում այն ճահիճներից բուրած անտանելի գարշահոտութիւնը, որ մեծ մասամբ առաջ է գալիս գիւղացու անտարբերութիւնից....

Ահա, ընթերցող, այս և սրանց նման հազարաւոր ապականութիւնները, կեղտոտութիւնները գումարվելով առաջացնում են այն բազմատեսակ հիւանդութիւնները, որոնք այժմ և համարեա իւրաքանչիւր տարի լափում են հարիւրաւոր ծծկեր տղաներ, պատանիներ և որ յաւելին է երիտասարդներ... Նոր սերունդ... Սակայն այս բոլորի վրա ով է ուշք դարձնողը. Նախիջևանցին դարձեալ նույն գարեոր մեռելային անտարբերն է, գիւղական պալլեցիան էլ օրինակ է առնում նրանից, չը նայելով որ 79 թուականին նահանգապետից հրամայված էր տեղական գաւառապետին, իսկ վերջինից շինական գաւառաներին խուսափ հոգել տեղական ազգաբնակութեան մաքրութեան վրա և կարգադրել տեղափոխել աթարի կոյտերը գիւղից դուրս, դաշտերը։ — Այդ հրամանը զօրութիւն ունեցաւ միայն քանի մի ամիս....

Խնդարհաար հրաւիրում ենք այս իրողութեան վրա նրա ուշադրութիւնը, որի պարտքն է, իսկ ձեզ, մեծապատիւ խմբագիր, որպէս հասարակական պուբլիցիստի և նրա շահերի պաշտպանին, տեղ տալ ձեր լրագրի էջերի մէջ այս երկտողիս և պաշտպանել, ինչպէս միշտ, նույնպէս և այժմ հասարակութեան շահերը, անխնայ մտրակելով նրա անտարբերութիւնը։

Իմմանուէլ

ՆԵՐԿԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Սեպտեմբերի 8-ին, ժամը 1-ին կէսօրից յետոյ Փոխարքայի պալատի մէջ տեղի բազմութեան ներկայութեամբ հանդիսաւոր կերպով բացվեցաւ Թիֆլիսի հնագիտական ժողովը։ Ժողովը բաց արաւ փոխարքայի պաշտօնակատար, գեներալ-ադիւտանտ, Լիխան Մէլիքով։ Այնուհետև ամէն օր նստելու են ժողովի այլ և այլ բաժանմունքների գիտական նիստերը։

—

Գերմանացի հռչակաւոր գիտական պրոֆէսսոր Վիրխով հասել է Թիֆլիս և ներկայ է գտնվել հնագիտական ժողովի բացման հանդիսին։ Ինչպէս լսել ենք, գիտնականը ճանապարհորդելու է Փոքր-Ասիա և գիտաւորութիւն ունի հետազօտել Տրոյայի հնութիւնները։ Պ. Վիրխով իր բարձակա հմտութեամբ, նոր տաքրքրվում է, ի միջի այլոց որպէս անարօտօլոգ, մեր երկրի այլ և այլ ազգաբնակութիւնների ցեղական ծագումով, նրանց ցեղական կազմակերպութեամբ։ Վլադիկավկասից Թիֆլիս գալով պ. Վիրխով հետաքրքրվել է օսերով։ Ի միջի այլոց մի օս լշխանական ընտանիքի անդամները խոստացվել են գիտնականին, որ իրանք հայոց ծագումից են և իրանց պապերը Անիից են գաղթած։

—

Երէկ, չորեքշաբթի օր, սեպտեմբերի 9-ին, մենք չը կարողացանք տրատարակել «Մշակի» համար, որովհետև սեպտեմբերի 8-ին ոտն օր էր և տպարանում ոչ օք չէր քանում։

—

Այն երեք մշակները, որոնք նորերումս բարձրանալով Մարգարովի շինութեան վրա փուլ եկած հողի տակ, թիւրքիահպատակ լինելով, սպանվածների ազգականները, որոնք նույնպէս թիւրքիահպատակ են, գնացին այս օրերս Թիֆլիսի թիւրքաց հիւպատոսի մօտ, խնդրելու համար որ սա պաշտպանի նրանց Մարգարովի առջև և պահանջի նրանց համար վարձատրութիւն։ Բայց հիւպատոսը նրանց չընդունեց։

—

«Ֆուրնալ դ'Օրիանի» համար ստացանք. Աստրախանից Յովհաննէս Համբարձումեանից 15 բուբլ. Թիֆլիսից մի անցյալ պարոնից 8 բ., Բաքուից Մկրտիչ Սարգսեանից 4 բ., Բաքուից Մարտիրոս Տէր-Յակոբեանից 4 բ., Ղազարից Նիկողայոս Աբրահամեանից 4 բ., Կարակուրտից բժիշկ Մելիքեանից 5 բ., Բաքուից Մովսէս Կրասլինսկեանից 10 բ., Դէրբէնդից գեներալ Մադաթեանից 8 բ.։ Ընդամենը 58 բուբլ։ Իսկ Ղազարու քահանայ Յովսէփեանի առած 8 բուբլի հետ 66 բուբլ։ Անցեալ փողի հետ կանի 511 բուբլ, իսկ Ղարսից ստանալու 400 բուբլ դուսմարի հետ կանի 911 բուբլ։

—

ԹԷՍԻԹ-ԽԱՆ-ՇՈՒՐԱԳԻՑ մեզ գրում են։ «Կիրակի, օգոստոսի 30-ին այստեղ մի սարսափելի անցք պատահեց։ Առաւօտեան ժամը 9-ին մի հայ զարաբաղցի, Համբարձում Աղանով, դաշոյնով սպանեց իր կնոջը, և յետոյ էլ ատրճանակով ինքնասպանութիւն գործեց։ Ասում են որ սպանութեան պատճառը եղել է մարդու և կնոջ մէջ կռիւ։ Տեղիս քահանայ առաջնորդից թոյլատրութիւն է խնդրել նենգեցեալներին թաղելու, բայց թոյլատրիչ չէ ստացել։ Այն ժամանակ քահանան դիմել է քաղաքապետին, որ և թոյլ է տուել թաղել կնոջը։ Բայց թաղման օրը քահանան ճանապարհին հիւանդացել է։ Նրան նրա տացրին կառք և նա կարողացաւ միայն գերեզմանի հողը օրհնել։ Բայց միւս օրը քահանան դարձեալ առողջ էր և ման էր գալիս փոդոցներում իր ծանօթների հետ։ Այդէն մի շաբաթ է որ Շուրագում սաստիկ ցուրտ է և քամի, այնպէս որ փողոցում առանց հատ հագուստի չէ կարելի մանգալ։»

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—

ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԼՐԱԳՐԻ ՑՈԳՈՒԱՆԸ

—

Ցաւօք սրտի խմացանք թէ Ազգ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը իւր վերջին նիստը պիտի ընէ յառաջիկայ հինգշաբթի օր խմբագրին հրաժարական ստորագրելու և վարչութեան զրկելու համար։

Այսպիսի յուսահատական որոշման մը համար ոչ ոք իրաւունք ունի մեղադրելու զՀոգաբարձութիւնը, քանի որ մայրաքաղաքիս Թող. խորհուրդք և գաւառները, և ամբողջ Ազգը կինամք ըսել, անտարբեր կը գտնուին և Հոգաբարձութեան չեն նպաստաւոր։ Ներկայ Հոգաբարձութիւնը մինչև ցարդ թէ աշխատութիւն և թէ դրամ յօժարակամ տուած է և շատ գոհ կը լինի եթէ իւր քսակէն տուած դրամներն իրր նուէր ընդունի Վարչութիւնը, սակայն իւր օձիքն այլ ևս թողու։

Շատ ցաւալի բան մ'ըսած կըլլանք, և թէ յիշենք որ Հիւանդանոցի ներկայ անհանդուրժելի վիճակին մէջ, որ օր ըստ օրէ վատանալու դիրք մ'առած է հացին սղելէն, նպաստից դադրելէն և թող. խորհրդոց ու Ազգին անփութութենէն կեղրնստուելը Հիւանդանոցի յատկացեալ շաբաթական գումարը իւր պէսքերում գործածած և ցարդ վճարած չէ Հիւանդանոցին։

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

„Daily News“ լրագրում կարդում ենք հետևեալ թղթակցութիւնը Կ. Պոլսից։

Գեր. Ներսէս Հայոց Պատրիարքը ներկայացրեց լորդ Դրֆերինին այն բարեկարգութիւնների ծրագիրը, որ նա փափագում է մոցրած տեսնել Հայաստանում։ Նրա և առաջ նա առաջարկում է, որ Նուբար փաշան նշանակվի հայ գաւառների ընդհանուր կառավարիչ, մինչդեռ միւս տեղերում փաշական գլխաւորները կը լինեն մահմեդականներ հայ օգնականներով, նայելով ազգաբնակութեան մեծամասնութեանը։ Լորդ Դրֆերինը առարկեց այդ առաջարկութեան, թէ հիպատոսների տեղեկագրերը մահմեդական ազգաբնակութիւնը այնպիսի մեծ քանակութեամբ են ներկայացնում, որ չէր կարելի մի հայ նշանակել ընդհանուր կառավարիչ։ Սակայն գեր. Ներսէս Պատրիարքը յիշեցրեց իսկոյն նորին Լորդութիւնը, թէ հէնց ինքն է եղել Լիբանանում վարչութեան հեղինակը, որ համաձայն էր մի քրիստոնեայ նշանակելու իբրև ընդհանուր կառավարիչ՝ չը նայելով այն իրողութեան, որ մահմեդական ազգաբնակութիւնը մեծամասնութիւն էր կազմում։ Լա յայտնի էր որ մահմեդականներ և քրիստոնեայք Լիբանանում բարեյաջող կերպով ապրում էին միասին։ Ցեռոյ Պատրիարքը հաստատում էր, որ Վանայ, Մուշի, Ջեյթունի և Հաճընի հայ բնակիչները մահմեդականներից բազմաթիւ են։ Նուբար-փաշային նշանակում հետ միասին գեր. Ներսէսը պահանջում է նաև, որ մահմեդական կրօնական օրենքները չը գործադրվին այն վէճերի մէջ, որ հայ և մահմեդականը կունենան միասին, որ ժանդարմ կազմող անձինքը այն երկրի բնակիչներից լինեն, ուր որ նրանք պաշտօն կունենան գործելու, և յետոյ որ միւս պակասութիւնն ունեն բոլոր Կ. Պոլսի գեղասանները ու գերասանուհիները, մանաւանդ երբ նոր են գալիս Կ. Պոլսից, որ մեզ հանդուրժել է թէ դա մի առանձին պոլսական բեմական դպրոցի հետևանք է,—դա արագասոսութիւնն է (скороговорка)։ Այդ պակասութիւնը ունի և Հրաչեան։ Պէտք է պարզ խօսել, չը պէտք է շտապել, չը պէտք է անչափ արագ խօսելով, բառերի կարգը չարտասանել։ Բեմը արհեստ է, բեմը չէ կարող ճիշդ այն լինել, ինչ որ կեանքն է։ Կեանքի մէջ գժբաղդ լինելով, մարդը կարող է այնքան խեղդված ձայնով խօսել, այնքան չիոթվել, որ լսողը կարող է և ոչինչ չը հասկանալ թէ նա ինչ է ասում։ Բեմի վրա գերասանը գժբաղդ արարած ներկայացնելով, պարզ խօսքերով արտայայտում է իր գժբաղդ լինելու զգացմունքը. բայց մի և նույն ժամանակ ոչքան արհեստով, որ այդ անձնասքննութիւնը անբնական չերևայ։ Իրականութեան մէջ մարդը մեռնելով կարող է գուցէ միայն մի հատ քաշել և մեռնել, բայց բեմի վրա մեռնողը մի ամբողջ մոնոլոգ է ասում, որպէս զի ազդեցութիւն ունենայ հանդիսականների վրա։ Բայց այդ բոլորը պիտի այնքան արհեստով կատարվի, որ անբնականութիւնը չերևայ։

Գուցէ բեմական ռեալական դպրոցը, որին անշուշտ ապագան է պատկանում, այլ ևս այդ միջոցները չի գործածի, այլ զուտ բնականութեամբ կը ներգործի հասարակութեան վրա,— բայց նույն իսկ դրա մէջն է դժուարութիւնը։ Բոմանտիական դպրոցի, որին պատկանում են և Գիւմայի պիէսաները, որ անբնականը վերջին ծայր հասցրած արհեստի միջոցով պէտք է այնքան բնականութեամբ խաղացվի, որ նրա անբնականութիւնը չերևայ։

Այս է գուցէ պատճառը որ բոմանտիական պիէսաներում խոր ազդեցութիւն են գործում միմիայն կարգից դուրս տաղանդաւոր արտիստներ։ Իսկ հասարակ մահկանացուները անզօր են յաղթել անբնականութիւնը։

Երկու խօսք անցեալ տարվայ երկու գերասանների մասին։ Անականը ճշմարիտ գերասան է դառնում. դիկցիան պարզ և հասկանալի, խաղը խելացի և մտածված։ Այն տեսիլի մէջ, որտեղ նա Արմանի հօր դերում խօսում է Մարգարիտայի հետ և նրան խրատում է իր երկար մոնոլոգով, նա գրաւում է իր վրա հասարակութեան ամբողջ ուշադրութիւնը և այդ ժամանակ Հրաչեային հանդիսականը մոռանում է, այլ ևս նրա վրա չէ նայում։ Իսկ այդ չը պէտք է լինի։ Երբ ռուս խմբի մէջ տ. Լարի խաղում էր պ. Զէլենովի հետ այդ տեսիլը, ինչքան էլ Զէլենովի հարիւր անգամ բարձր է Մնակեանից, բայց նոյն իսկ նրա մոնոլոգի ժամանակ, հասարակութեան ամբողջ ուշադրութիւնը գրաւված ունէր տիկին Լարի, չը նայելով որ Արմանի հօր մոնոլոգի ժամանակ նա գրեթէ լուռ է։

Ադամեանը անցեալ տարվանից մեծ առաջդիմութիւն է արել և կատարելագործվել է։ Նա աւելի բնական է երևում, նրա դիկցիան աւելի խելացի և աւելի՞ պարզ է։

Կարձեալ մի խօսք այս տարվայ ռեպերտուարի մասին, որ մինչև այժմ հին ռեպերտուար է, չը նայելով որ ռեպերտուարական մամաժողով կայ։

Առաջին ներկայացում. «Կասարինա Լօվարդ» թոյն, մահ։

Երկրորդ ներկայացում. «Կամելիազարդ տիկին» Մենամարտութիւն, բարակացաւ, մահ։

Երրորդ ներկայացում. «Մէր առանց համարման»—թոյն։

Գ. Ա.

ձայնը ժամանակաւոր է և հետևանք է ճանապարհի մէջ մրսելուց։ Բայց եթէ այդպէս է, պէտք էր սպասել, հանգստանալ ճանապարհից, իսկոյն չը սկսել խաղալ, եթէ ոչ, կարելի է ձայնը կատարելապէս փչացնել զօրելով նրանս։ Դերասանուհին երգչուհի չէ, բայց և այնպէս դրամատիկական դերասանուհին, իր ձայնով ամէն տեսակ զգացմունքներ և մարդկային կրքեր արտայայտելու համար, պէտք է տիրապետի ձայնի մի բաւական ընդարձակ ռեգիստրի վրա, բարձր հնչիւններից սկսած մինչև պիանիսսիմօ։ Կ. Պոլսի դերասանուհիները մեծ մասամբ կամ շատ բարձր են խօսում բեմի վրա, որ չատենք բղաւում են, կամ այնքան ցած ձայնով են խօսում, որ այլ ևս ոչինչ չէ լսվում, որ այլ ևս դա ձայն, հնչիւն չէ, այլ շշուկ է միայն։

Մի ուրիշ պակասութիւն ունեն մեզ մօտ հիւր եկող դերասանուհիները։ Երբ լաց են լինում, այնքան բարձր հեկեկում են, որ այլ ևս բառերը չեն արտասանում։ Պէտք է իմանալ լաց լինել և բառերն էլ պարզ արտասանել։ Մանաւանդ չը պէտք է իր բառերի պարզ արտայայտութեանը դարձեալ արուեստական կերպով արգելք դնել, անդադար թաշկինակը պահելով բերանի վրա։

Գ. Ա.